

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः, गुरुवायूर-परिसरः
शारदागुरुकुलम्, चेम्मण्टा
भारतीयभाषासमितिः(भारतसर्वकारस्य शिक्षामन्त्रालयाधीना), नवदेहली

संस्कृते समकालीन-ज्ञान-पाठ्यपुस्तकानाम् अनुवादः

10-03-2023 तः 12-03-2023 पर्यन्तम्

प्रतिवेदनम्

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य गुरुवायूर-परिसरेण चेम्मण्टास्थ शारदागुरुकुलेन भारतशासनस्य शिक्षामन्त्रालयाधीनायाः भारतीयभाषासमितेश्च संयुक्ततत्त्वावधाने संस्कृते समकालीन-ज्ञान-पाठ्यपुस्तकानाम् अनुवादः इत्यस्मिन् विषये त्रिदिवसीया राष्ट्रिया संगोष्ठी 10-03-2023 दिनाङ्के शुक्रवासरे प्रातः 09.30 वादने शारदागुरुकुले सुसम्पन्ना ।

कार्यशालायाः उद्घाटनं सम्भाषणसन्देशपत्रिकायाः सम्पादकः विद्वान् जनार्दनहेगडेवर्यः दीपप्रज्वालनपुरस्सरम् अकरोत्। सः उद्घाटनभाषणे उक्तवान् यत् साम्प्रतिके काले संस्कृतभाषायामपि समकालिकसाहित्यस्य अनिवार्यता अस्ति । तदर्थम् आधुनिकसाहित्यस्य संस्कृतभाषिकानुवादः बहु

उपकरिष्यति इति उद्बोधितवान् । एवमेव अनुवादस्य आवश्यकता, अनुवादसमये मूलभाषायाः लक्ष्यभाषायाश्च समग्रज्ञानस्य आवश्यकता इत्यादिषु विषयेषु मार्गदर्शनमकरोत् । कार्यक्रमे अस्मिन् मुख्यातिथित्वेन संस्कृतभारत्याः

अखिलभारतप्रशिक्षणप्रमुखः डा एच्. आर्. विश्वास्वर्यः समुपस्थितः । सः अवोचत् यत् स्वातन्त्र्यात्पूर्वं वैदेशिकानां शासनकाले विद्यमानशिक्षाव्यवस्था, अनुवादस्य आवश्यकता

इत्यादिषु विषयेषु मार्गदर्शनमकरोत् । केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य गुरुवायूर-परिसरस्य निदेशकः आचार्यः ललितकुमारसाहुवर्यः अध्यक्षभाषणमकरोत् । केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य गुरुवायूर-परिसरस्य शिक्षाशास्त्र-विभागाध्यक्षः अस्याः कार्यशालायाः संयोजकः आचार्यः के. के.

शैन्वर्यः स्वागतभाषणमकरोत् । केन्द्रीयसंस्कृत-विश्वविद्यालयस्य गुरुवायूर-परिसरस्य शिक्षाशास्त्रविभागस्य सहायकाचार्यः अस्याः कार्यशालायाः सहसंयोजकः डा के. गिरिधरराववर्यः

उद्घाटनकार्यक्रमस्य सञ्चालनं धन्यवादसमर्पणञ्च अकरोत् । अस्यां कार्यशालायां आहत्य 51 प्रतिभागिनः आसन् ।

प्रथमं सत्रं 10-03-2023 दिनाङ्के प्रातः 10-45 वादनतः 11-45 वादनपर्यन्तमासीत् । सत्रेऽस्मिन् संस्कृतभारत्याः अखिलभारतप्रशिक्षणप्रमुखः डा एच्. आर्. विश्वास्वर्यः साम्प्रतिककाले संस्कृतभाषायाम् अनुवादस्य प्रासङ्गिकता इत्यस्मिन् विषये स्व्यकरोत् । तस्मिन् सः अनुवादः नाम कः ? भाषान्तरीकरणम् इत्युक्ते किम् ? मूलभाषा लक्ष्यभाषयोः समग्रज्ञानस्य आवश्यकता का ? संस्कृतभाषायां किमर्थम् अनुवादः करणीयः ? वर्तमानसमये तस्य प्रासङ्गिकता इत्यादिषु विषयेषु चर्चामकरोत् ।

द्वितीयं सत्रं 10-03-2023 दिनाङ्के प्रातः 12-00 वादनतः 01-00 वादनपर्यन्तमासीत् । अस्मिन् सत्रे अमृता विश्वविद्यापीठस्य आचार्यः वि. ज्योतिष्मयिवर्यः अनुवादस्वरूपं तत्प्रकाराश्च

इत्यमुं विषयमादाय प्रतिभागिनः उद्बोधितवान् । किमर्थम् अनुवादः ? मूलभाषा, लक्ष्यभाषा, मूलग्रन्थाः, लक्ष्यग्रन्थाश्च के भवन्तीति सविस्तरं प्रतिपाद्य कदा अनुवादः करणीयः ? कस्य अनुवादः करणीयः ? कथम् अनुवादः करणीयः ? अनुवादस्य प्रकाराः के ? अनुवादसमये श्रद्धेयाः अंशाः इत्यादीन् अंशान् उपस्थाप्य तेषां विषये गहनज्ञानं प्रतिभागिनः अयच्छत् ।

तृतीयं सत्रं 10-03-2023 दिनाङ्के मध्याह्ने 02-15 वादनतः 03-15 वादनपर्यन्तमासीत् । अस्मिन् सत्रे अमृता विश्वविद्यापीठस्य आचार्यः वि. ज्योतिष्मयिवर्यः अनुवादसमये जायमानाः

समस्याः परिहारोपायाश्च इत्यमुं विषयमादाय प्रतिभागिनः उद्बोधितवान् । संस्कृतभाषायाः आङ्ग्लभाषां प्रति, आङ्ग्लभाषायाः संस्कृतभाषां प्रति, संस्कृतभाषायाः भारतीयभाषाणां प्रति अनुवादसमये जायमानाः समस्याः के भवन्ति ? तासां समस्यानां परिहारोपायाः के ? इति विस्तृतं विवेचनमकरोत् ।

चतुर्थं सत्रं 10-03-2023 दिनाङ्के मध्याह्ने 03-30 वादनतः 04-30 वादनपर्यन्तमासीत् ।

अस्मिन् सत्रे सम्भाषणसन्देशस्य सम्पादकः विद्वान् जनार्दन

हेगडेवर्यः मूललक्ष्यभाषयोः अवगतिः, अन्यभाषा-संस्कृतयोः सादृश्यवैदृश्ये इत्यस्मिन् विषये भागग्राहिभिस्सह चर्चामकरोत् । मूलभाषा नाम का ? लक्ष्यभाषा नाम का ? तासाम् अवगमनं कथं स्यात् ? संस्कृतभाषायाः वैशिष्ट्यं किम् ? अनुवादे विधेयतत्त्वं किम् ? संस्कृतभाषा अन्यभाषाणाञ्च सादृश्यवैदृश्ययोः विषये चर्चा विहिता ।

पञ्चमं सत्रं 10-03-2023 दिनाङ्के 04-45 वादनतः 05-45 वादनपर्यन्तमासीत् । सत्रेऽस्मिन् संस्कृतभारत्याः अखिलभारतप्रशिक्षणप्रमुखः डा एच्. आर्. विश्वास्वर्यः अनुवादे लेखनकौशलस्य महत्त्वम् इत्यमुं विषयम् अबोधयत् । भाषाकौशलानि कानि ? तेषु लेखनकौशलस्य महत्त्वं किम् ? लेखनकौशलं वर्धयितुं के के उपायाः भवन्ति ? एवमेव कौशलबोधिनीम् आश्रित्य विभिन्नान् अभ्यासान् अकारयत् । छात्रेभ्यः लेखनाय आलम्बनरूपेण कतिचन पदानि, केचन अभ्यासाश्च अवश्यं देयाः तेन छात्राः लेखने कौशलं शीघ्रं प्राप्नुवन्ति इत्यवोचत् ।

षष्ठं सत्रं 11-03-2023 दिनाङ्के शनिवासरे प्रातः 09-30 वादनतः 10-30 वादनपर्यन्तमासीत्। सत्रेऽस्मिन् तिरुपतिस्थ राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालये शिक्षाविभागे सहायकाचार्यः डा सोमासि लक्ष्मी सीतारामशर्ममहोदयः समकालीन-ज्ञान-पाठ्यपुस्तकानाम् अनुवादे प्रत्याह्वानानि समाधानानि च इत्यस्मिन् विषये चर्चामकरोत् । किं नाम पाठ्यपुस्तकम् ? पाठ्यपुस्तकानां प्राकाराः के ? पाठ्यपुस्तकानाम् अनुवादस्य आवश्यकता का ? तत्र समकालीनानि पाठ्यपुस्तकानि कथं भवेयुः ? के विषयाः अनुवादार्हाः ? प्रतिपादनशैली कीदृशी स्यात् ? पाठ्यपुस्तकानाम् अनुवादकाले श्रद्धेयाः अंशाः के ? प्रत्याह्वानानि च कानि ? तेषां समाधानानि च कानि भवन्ति ? इति सम्यक् प्रतिपादितवान् ।

सप्तमं सत्रं 11-03-2023 दिनाङ्के प्रातः 10-45 वादनतः 11-45 वादनपर्यन्तमासीत् । सत्रेऽस्मिन् सम्भाषणसन्देशस्य सम्पादकः विद्वान् जनार्दन हेगडेवर्यः किं नाम संस्कृतत्वं तस्य परिरक्षणं कथम् ? इत्यस्मिन् विषये छात्रान् उद्बोधयत् । संस्कृतं संस्कारयुक्ता भाषा वर्तते । संस्कारो नाम प्रकृति-प्रत्ययविवेचनबोधः । संस्कृतत्वं नाम किम् ? तस्य परिरक्षणाय कानि सोपानानि आश्रयणीयानि । संस्कृतस्य संस्कृतत्व- परिरक्षणाय संस्कृतछात्रैः

संस्कृताध्यापकैश्च किं कर्तव्यम् ? सन्दर्भेस्मिन् कतिचन उदाहरणानि (यथा – शक्नोति, अर्हति, ब्रह्मा इत्यादिनि) छात्रावबोधनाय प्रत्यपादयत् ।

अष्टमं सत्रं 11-03-2023 दिनाङ्के मध्यह्ने 12-00 वादनतः 01-00 वादनपर्यन्तमासीत् ।

अस्मिन् सत्रे कालटिस्थ श्रीशङ्कराचार्यसंस्कृतविश्वविद्यालये व्याकरणविभागात् सेवानिवृत्तिं प्राप्य वर्तमाने केन्द्रसर्वकारस्य रेलयानसमितेः निदेशकरूपेण कार्यरतः आचार्यः एम्. वि. नटेशन्वर्यः अनुवादसन्दर्भे शुद्धसंस्कृतलेखनाय पदसंरचना इति विषयमादाय भागग्राहिणां मनसि जिज्ञासा उत्पादिता । पदं नाम किम् ? वाक्ये पदानां महत्त्वं कीदृशं भवति ? पदस्य प्रकाराः के ? अनुवादसमये पदसंरचना कथं स्यात् ? भावपरिवर्तनं कथं भवति ?

पदसंरचनायाः सन्दर्भे अवधेयांशाः के भवन्ति इत्यादि विषयाणाम् विवेचनं कृत्वा छात्राणां जिज्ञासायाः शान्तिमकरोत् ।

नवमं सत्रं 11-03-2023 दिनाङ्के मध्यह्ने 02-15 वादनतः 03-15 वादनपर्यन्तमासीत् ।

अस्मिन् सत्रे कालटिस्थ श्रीशङ्कराचार्यसंस्कृतविश्वविद्यालये व्याकरणविभागात् सेवानिवृत्तिं प्राप्य वर्तमाने केन्द्रसर्वकारस्य रेलयानसमितेः निदेशकरूपेण कार्यरतः आचार्यः एम्. वि. नटेशन्वर्यः अनुवादः सांस्कृतिकसङ्क्रमणञ्च इति विषयमादाय भागग्राहिणः उद्बोधितवान् । भारते पूर्वं कति

भाषाः आसन् ? अधुना कति भाषाः अवशिष्टाः ? भाषाविषये विभिन्नानां वैश्विकसंस्थानां चिन्तनं कीदृशं वर्तते ? संस्कृतभाषायाः इतिहासः कः ? भाषाद्वारा सांस्कृतिकं सङ्क्रमणं कथं जायते ? इत्यादयः विषयाः समचर्चिताः ।

दशमं सत्रं 11-03-2023 दिनाङ्के मध्यह्ने 03-30 वादनतः 04-30 वादनपर्यन्तमासीत् ।

अस्मिन् सत्रे तिरुपतिस्थ-राष्ट्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालये शिक्षाविभागे सहायकाचार्यः डा सोमासि लक्ष्मी

सीतारामशर्ममहोदयः उत्तमानुवादकस्य गुणाः इत्यस्मिन् विषये छात्रान् उद्बोधितवान् । भाषाशुद्धिः कथं सम्पादनीया ? भाषाशुद्ध्यर्थं अनुवादकेन कीदृशाः प्रयासाः करणीयाः ? ग्रन्थकर्तुः आशयानुगुणम् अनुवादः करणीयः । भाषा-संस्कृतयोः अनुगुणं कथम् अनुवादः कर्तव्यः ? अनुवादे मातृभाषायाः प्रभावस्य निवारणं कथं स्यात् ? लक्ष्यभाषायाः अनुगुणं कथम् अनुवादः कर्तव्यः ? इति

सम्यक् व्याख्यामकरोत् ।

एकादशं सत्रं 11-03-2023 दिनाङ्के 04-45 वादनतः 05-45 वादनपर्यन्तमासीत् । अस्मिन् सत्रे पुरनाडुकरास्थ-केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालये गुरुवायूर-परिसरे शिक्षाशास्त्रविभागे सहायकाचार्यः डा के. गिरिधरराववर्यः पाठ्यसामग्रीणां चयनम् अनुवादश्च इत्यमुं विषयं प्रायोगिकसत्ररूपेण स्व्यकरोत् । संस्कृतभाषायाः भाषात्वं संरक्षन् अनुवादकः अनुवादं कुर्यादिति उक्तवान् । कार्यारम्भात् पूर्वं छात्रेण कश्चन विषयः मातृभाषायाम् अथवा अन्यभाषायां वा चित्वा तत् संस्कृतभाषायाम् अनुवादं कुर्यात् । लेखनानन्तरं कुत्र कुत्र परिवर्तनमपेक्ष्यते इति व्यक्तिशः सूचनाम् अददत् । तेषाम् अनुवादकौशलविकासे सत्रमिदम् अत्यन्तमुपकारकमभवत् ।

द्वादशं सत्रं 12-03-2023 दिनाङ्के रविवासरे प्रातः 09-30 वादनतः 10-30

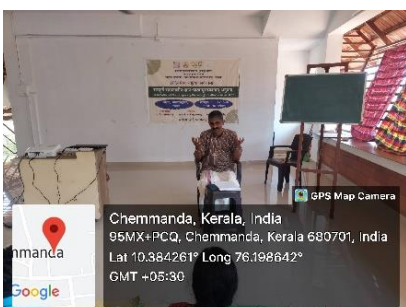

वादनपर्यन्तमासीत् । सत्रेऽस्मिन् संस्कृतभारत्याः कार्यकर्त्री श्रीमति वन्दनामहोदया पदलेखनदोषाः तन्निवारणोपायाश्च इत्यमुं विषयं स्वीकृतवती । भाषायाः मुखद्वयम्, भाषाशुद्धता, पदं नाम किम् ? पदस्य प्रकाराः के ? पदेषु जायमानाः दोषाः, अनुवादसमये पदप्रयोगः कथं करणीयः ? पदलेखनदोषाणां निवारणं कथं भवेत्? इत्याद्यंशान् उद्धोधितवती ।

त्रयोदशं सत्रं 12-03-2023 दिनाङ्के रविवासरे मध्याह्ने 10-45 वादनतः 11-45 वादनपर्यन्तमासीत् । सत्रेऽस्मिन् संस्कृतभारत्याः कार्यकर्त्री श्रीमति वन्दनामहोदया वाक्यलेखनदोषाः तन्निवारणोपायाश्च इत्यमुं विषयं स्वीकृतवती । वाक्यं नाम किम् ? वाक्यस्य प्रकाराः के ? वाक्येषु जायमानाः दोषाः, अनुवादसमये वाक्यप्रयोगः कथं करणीयः ? वाक्यलेखनदोषाणां निवारणं कथं भवेत्? इत्याद्यंशान् उद्धोधितवती ।

चतुर्दशं सत्रं 12-03-2023 दिनाङ्के रविवासरे प्रातः 12-00 वादनतः 01-00 वादनपर्यन्तमासीत् । सत्रेऽस्मिन् केरलराज्यशैक्षिकानुसन्धानप्रशिक्षणपरिषदः पूर्वसदस्यः,

संस्कृतपाठ्यपुस्तकसमितिसदस्यः, बालसाहित्यानुवादकः संस्कृताध्यापकश्च डा रमेश नम्बीशन्महोदयः सरलमानकसंस्कृतम् - 1 इत्यमुं विषयं स्व्यकरोत् । सः

सरलसंस्कृतम्, सरलीकृतसंस्कृतम्, द्वयोर्मध्ये विद्यमानःभेदः कः ? सरलमानकसंस्कृतम् इत्युक्ते किम् ? सरलतानिर्णायकः मानदण्डः कः ? सरलमानकसंस्कृतस्य सामान्यनियमाः के ? साम्प्रतिके जगति तस्य प्रयोगस्य आवश्यकता ? इत्यादीन् अंशान् चर्चामाध्यमेन सम्यक् प्रत्यपादयत् ।

पञ्चदशं सत्रं 12-03-2023 दिनाङ्के रविवासरे मध्याह्ने 02-15 वादनतः 03-15 वादनपर्यन्तमासीत् । सत्रेऽस्मिन् केरलराज्यशैक्षिकानुसन्धानप्रशिक्षणपरिषदः पूर्वसदस्यः, संस्कृतपाठ्यपुस्तकसमितिसदस्यः, बालसाहित्यानुवादकः संस्कृताध्यापकश्च डा रमेश नम्बीशन्महोदयः सरलमानकसंस्कृतम् - 2 इत्यमुं विषयं स्व्यकरोत् । सः सरलमानकसंस्कृते विद्यमानान् स्तरान् प्रतिपाद्य अजन्तशब्दानामेव प्रयोगः, पर्यायशब्दानां प्रयोगे चिन्तनम्, युष्मदर्थे भवच्छब्दप्योगः, एकवचन-बहुवचनयोः प्योगः, विभक्तिविषये सारल्यम् इत्यादीन् अंशान् सम्यक् प्रत्यपादयत् ।

कार्यशालायाः सम्पूर्तिसमारोहः सायं 03-30 वादने समारब्धः । कार्यक्रमेऽस्मिन् मुख्यातिथित्वेन पण्डितरत्नं प्रो पि. के. माधवन्वर्यः समुपस्थितः । सः अवोचत् यत् कार्यशालेयं साम्प्रतिके काले अत्यावश्यकी वर्तते । देशे एतादृश्यः कार्यशालाः इतोऽपि अधिकाधिकतया भवेयुः ।

तदानीमेव संस्कृते समकालीन-ज्ञान-पाठ्यपुस्तकानाम् अनुवादः वेगेन भवितुमर्हतीति । केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य गुरुवायूर-परिसरस्य निदेशकः आचार्यः ललितकुमारसाहुवर्यः अध्यक्षभाषणमकरोत् । संस्कृतभारत्याः कार्यकर्त्री श्रीमति वन्दनामहोदया स्वागतभाषणं कृतवती । केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य गुरुवायूर-परिसरस्य शिक्षाशास्त्रविभागाध्यक्षः अस्याः कार्यशालायाः संयोजकः आचार्यः के. के. शैन्वर्यः धन्यवादसमर्पणमकरोत् । कार्यशालायामस्यां ये छात्राः भागभाजः आसन् तेभ्यः सर्वेभ्यः कार्यशालायाः प्रमाणपत्राणि वितीर्णानि । केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य गुरुवायूर-परिसरस्य शिक्षाशास्त्रविभागस्य सहायकाचार्यः अस्याः कार्यशालायाः सहसंयोजकः डा के. गिरिधरराववर्यः सम्पूर्तिसमारोहस्य सञ्चालनम् अकरोत् । शान्तिमन्त्रेण कार्यशालेयं सुसम्पन्ना ।

संयोजक:
आचार्य: के. के. शैन्

निदेशक:
आचार्य: ललित कुमार साहु: